

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัย เรื่อง พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยแบ่งเนื้อหาสาระสำคัญออกเป็นลำดับหัวข้อ ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม
2. แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรม
3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาจริยธรรม
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม

ความหมายของจริยธรรม

ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ความหมายของคำว่า จริยธรรม ไว้หลายท่าน ได้แก่

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2538) ได้อธิบายคำว่า จริยธรรมไว้ว่า จริยธรรมเป็นการดำเนินการให้สอดคล้องกับสัจธรรม จริยธรรมจึงเป็นหลักแห่งความประพฤติที่ดีงามเพื่อประโยชน์ตนและสังคม

วารี เกิดคำ (2538) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง แนวทางของการประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี ซึ่งมีลักษณะเป็นข้อบัญญัติให้บุคคลประพฤติเช่นนั้นเช่นนี้ อันถือเป็นการกระทำที่ดี

ประภาศรี สีหอำไพ (2538) ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง หลักความประพฤติที่อบรมกิริยาและปลูกฝังลักษณะนิสัยให้อยู่ในครรลองของคุณธรรมหรือศีลธรรม คุณค่าของจริยธรรมชี้ให้เห็นความเจริญงอกงามในการดำรงชีวิตอย่างมีระเบียบวินัยหรือแบบแผน ตามวัฒนธรรมของบุคคลที่มีลักษณะของจิตใจที่ดีงาม อยู่ในสภาพแวดล้อมที่โน้มน้าให้บุคคลมุ่งกระทำความดี ละเว้นความชั่ว มีแนวทางความประพฤติอยู่ในเรื่องของความดีความถูกต้องในการปฏิบัติตนเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างสงบเรียบร้อยและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น มีคุณธรรมและมโนธรรมที่สร้างความสัมพันธ์อันดี โดยมีสำนึกที่จะใช้สิทธิและหน้าที่ของตนตามคำยืมที่พึงประสงค์ หรือกล่าวได้ว่า

จริยธรรม มีความหมายถึง ความประพฤติตามค่านิยมที่พึงประสงค์ โดยใช้จริยศาสตร์ ศึกษาพฤติกรรมด้านคุณค่า สามารถวิเคราะห์ค่านิยมที่เป็นคู่กัน สามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งใดดีควรกระทำ และสิ่งใดชั่วควรละเว้น ทำให้ตัดสินใจคุณค่าของการปฏิบัติตนในแนวทางที่ดีงามได้ตามความดีระดับต่าง ๆ

วสิน อินทสระ (2529, หน้า 10 - 11) อธิบายว่า จริยธรรม คือ อุปนิสัยอันดีงามซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงจิต อุปนิสัยอันนี้ได้มาจากการพยายามและความประพฤติติดต่อกันมาเป็นเวลานาน หรือ จริยธรรม คือ คุณภาพแห่งอุปนิสัยอันแสดงออกให้เห็นโดยการกระทำ นอกจากนั้น คำว่า จริยธรรมตามทัศนะของผู้รู้ทั้งหลายท่าน

โสเครตีส (Socrates, ก่อน ค.ศ. 469 – 399) กล่าวว่า จริยธรรม คือ ความรู้ ถ้าบุคคลรู้และเข้าใจถึงธรรมชาติของความดีจริง ๆ แล้ว เขาจะไม่พลาดจากการประกอบกรรมดี เขาจะไม่ทำความ

ชั่ว เพราะความไม่รู้นั่นเองทำให้เขาต้องทำความชั่ว ความเขลา เป็นความชั่วร้ายพอ ๆ กับความรู้เป็นคุณธรรมหรือเป็นคนดี ไม่มีใครตั้งใจทำความผิด ที่เขาทำผิดเพราะเขาไม่รู้ แม้ความเป็นคนพอประมาณ โดยไม่รู้ ก็เป็นความไม่พอดีย่างหนึ่ง ความเป็นผู้กล้าหาญ โดยไม่รู้จักความกล้าหาญ ก็เป็นความเขลาอย่างหนึ่ง ดังนั้น ในทัศนะของโสเครตีสแล้ว ความรู้ก่อให้เกิดสาระของคุณธรรมบุคคลไม่เคยทำความผิดทั้ง ๆ ที่รู้เลย

เพลโต (Plato, ก่อน ค.ศ. 427 - 347) เห็นว่า จริยธรรมที่สำคัญมีอยู่ 4 ประการ เรียกว่า “Cardinal Virtues” เป็นจริยธรรมพื้นฐาน ประกอบด้วย

1. ปัญญา (ปรัชญา)
2. ความกล้าหาญ
3. ความพอประมาณ (รู้จักประมาณ)
4. ความยุติธรรม

เพลโต ถือว่าปัญญาสำคัญที่สุด โอบอ้อมเอาจริยธรรมข้ออื่น ๆ ไว้ด้วย

อริสโตเติล (Aristotle, ก่อน ค.ศ. 384 - 322) เป็นผู้รับเอาจริยธรรม 4 ประการของเพลโต แต่เน้นความรับผิดชอบ เพราะถือว่าจริยธรรมคือความพอดี พองาม ไม่เอียงสุดไปด้านใดด้านหนึ่ง คือ ไม่เกินไปกับไม่หย่อนเกินไป

ดิวอี้ (Dewey, ค.ศ. 1959) กล่าวว่า จริยธรรม คือ หลักความประพฤติที่มีการฝึกอบรมให้เป็นความประพฤติของพลเมืองดี โดยเน้นที่รายบุคคลเท่ากับที่ตระหนักถึงผลทางสังคมที่จะดำรงรูปแบบของสังคมนั้น ดังนั้น หลักจริยธรรมจึงไม่มีใครคนใดคนหนึ่ง ผูกขาดการตัดสิน ไม่ใช่เรื่องเหนือธรรมชาติ ไม่สร้างรูปแบบเฉพาะผูกขาดหรือวิถีชีวิตเพียงอย่างเดียวใดอย่างหนึ่ง การแปลความหมายจริยธรรมในชีวิตสังคมซึ่งเต็มไปด้วยการเร่รุดหน้าที่จะสร้างลักษณะนิสัยของบุคคลโดยเน้นความสำคัญในด้านจิตใจในการจัดจริยศึกษา

ธีระพร อูวรรณโณ (2548, หน้า 359 – 540) เสนอนิยามจริยธรรมและจัดเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ 3 กลุ่ม คือ

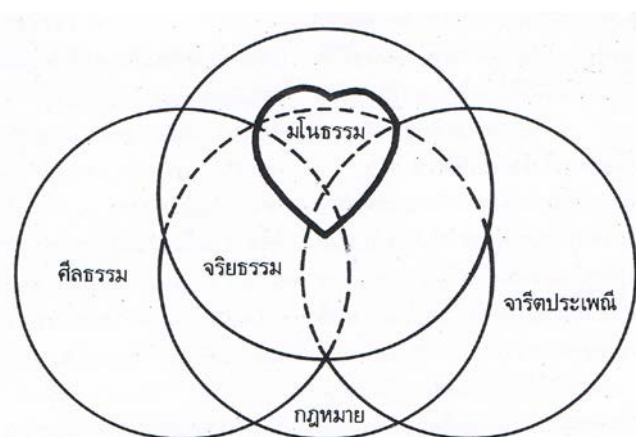
1. จริยธรรมเป็นเรื่องของหลักการ กฎเกณฑ์ มาตรฐาน และแนวทางในการประพฤติปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม
2. จริยธรรมเป็นเรื่องของการประพฤติ การปฏิบัติและการกระทำต่อเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม
3. จริยธรรมเป็นทั้งเรื่องของหลักการ กฎเกณฑ์ มาตรฐาน แนวทางและเรื่องของการประพฤติ ปฏิบัติและการกระทำต่อเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

จริยธรรมเป็นเรื่องของหลักการ กฎเกณฑ์ มาตรฐาน แนวทางในการประพฤติปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม และได้อธิบายต่อไปอีกว่า

จริยธรรม หมายถึง ระบบกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนกการกระทำที่ดีจากการกระทำที่ชั่ว การกระทำที่ถูกจากการกระทำที่ผิด และการกระทำที่ควรจากการกระทำที่ไม่ควร

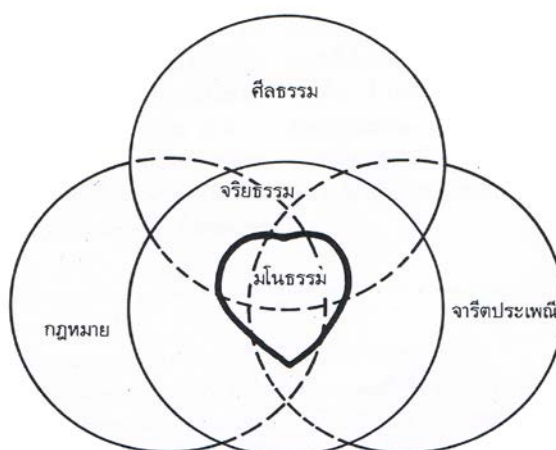
จากความหมายข้างต้นจะเห็นว่าจริยธรรมยังเป็นเรื่องที่คาบเกี่ยวกับศีลธรรม กฎหมาย และจารีตประเพณี เพราะกฎเกณฑ์จำนวนมากที่บุคคลยึดถือเป็นของตนเป็นกฎเกณฑ์ที่มาจากกฎเกณฑ์ของ 3 เรื่องข้างต้น ในระดับบุคคลยังมีอีกสิ่งหนึ่งซึ่งมีความสำคัญมาก คือ มโนธรรมซึ่งหมายถึง

กฎเกณฑ์ทางจริยธรรมที่เป็นหลักสำคัญซึ่งบุคคลสร้างขึ้นหรือยอมรับเข้าไว้ในจิตใจของตนและยึดถือโดยสม่ำเสมอ จากทั้งหมดนี้สามารถแสดงเป็นภาพได้ ดังภาพที่ 1 จากภาพจะเห็นว่าจริยธรรมของบุคคลมีส่วนที่เป็นกฎเกณฑ์ที่บุคคลรับจากศีลธรรม กฎเกณฑ์ และจารีตประเพณี และมีส่วนอีกส่วนที่เป็นกฎเกณฑ์ที่บุคคลสร้างขึ้นเองแล้วยึดถือไว้ในมโนธรรม กฎเกณฑ์นี้ไม่มีในศาสนา กฎหมาย และจารีตประเพณี ดังนั้น บุคคลต่างบุคคลอาจมีกฎเกณฑ์เหล่านี้ต่างกันก็ได้ เช่น คนบางคนอาจมีกฎเกณฑ์ของตนเองในการประหยัดพลังงานทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นไฟฟ้าหรือน้ำประปา ในขณะที่คนอื่น ๆ อาจไม่มีกฎเกณฑ์เหล่านี้ กฎเกณฑ์อีกส่วนหนึ่งที่บุคคลรับจากศีลธรรม กฎหมาย หรือจารีตประเพณีมาเป็นจริยธรรมของตนและยึดถือโดยสม่ำเสมอคือส่วนหนึ่งของมโนธรรมนั่นเอง

ภาพที่ 2 จริยธรรมของบุคคล แสดงความคาบเกี่ยวระหว่างศีลธรรม กฎหมาย จารีตประเพณี และมโนธรรม (จาก ชีระพร อุวรรณโน, 2548, หน้า 540)

เนื่องจากจริยธรรมของบุคคลอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปได้ตามวุฒิภาวะ กาลเวลา หรือสถานที่ ในสังคมหนึ่ง ๆ ผู้คนในสังคมจึงมีความคาดหวังให้สมาชิกอื่น ๆ ของสังคมมีกฎเกณฑ์ทางจริยธรรมเหมือนกันเพื่อให้สมาชิกในสังคมอยู่กันอย่างสงบสุข จริยธรรมของสังคมในลักษณะนี้ส่วนที่เป็นมโนธรรมจึงไม่มีกฎเกณฑ์ที่บุคคลสร้างขึ้นเองดังแสดงในภาพที่ 1 ดังนั้น ในการกล่าวถึงเรื่อง “จริยธรรม” ในทฤษฎีของคนทั่วไปมักหมายถึงจริยธรรมของสังคม

ภาพที่ 2 จริยธรรมของบุคคล แสดงความคาบเกี่ยวระหว่างศีลธรรม กฎหมาย จารีตประเพณี
และมโนธรรม (จาก อีระพร อวรรณโณ, 2548, หน้า 540)

องค์ประกอบของคุณธรรมจริยธรรม

มีผู้รู้ได้เสนอองค์ประกอบของคุณธรรมจริยธรรม ไว้หลายท่าน ดังนี้

ประกาศรี สืออำไพ (2538, หน้า 12) ได้สรุปได้ว่า คุณธรรมจริยธรรมเป็นเครื่องกำหนดหลัก
ปฏิบัติในการดำรงชีวิต เป็นแนวทางให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบเรียบร้อย ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ
ดังต่อไปนี้

1. ระเบียบวินัย เป็นองค์ประกอบที่หากสังคมขาดกฎเกณฑ์ ทุกคนสามารถทำทุกอย่างได้ตาม
อำเภอใจ ย่อมเดือดร้อนระส่ำระสาย ขาดผู้นำผู้ตาม ขาดระบบที่กระชับความเข้าใจเป็นแบบแผนให้
ยึดถือปฏิบัติ การหย่อนระเบียบวินัยทำให้เกิดการละเมิดสิทธิและหน้าที่ตามบทบาทของแต่ละบุคคล
ชาติได้ไร้ระเบียบวินัยย่อมยากที่จะพัฒนาไปได้ทัดเทียมชาติอื่น บุคคลจึงควรปฏิบัติตามจารีต

ประเพณีของสังคม

2. สังคม เป็นการรวมกลุ่มกันประกอบกิจกรรมอย่างมีระเบียบแบบแผนก่อให้เกิด
ขนบธรรมเนียมที่งดงาม มีวัฒนธรรมอันแสดงถึงความมีระเบียบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของ
ประชาชน

3. อิศรเสรี ความมีสำนึกในธรรมที่พัฒนาเป็นลำดับ ก่อให้เกิดความอิสระ สามารถดำรงชีวิต
ตามสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษาและประสบการณ์ในชีวิต มีความสุขในระเบียบวินัย และสังคมของตน
เป็นค่านิยมสูงสุดที่คนได้รับการขัดเกลาแล้วสามารถบำเพ็ญตนตามเสรีภาพเฉพาะตนได้อย่างอิสระ
สามารถปกครองตนเองและชักนำตนเองให้อยู่ในทำนองครองธรรม

กรมวิชาการ (2523 หน้า 3) เสนอองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ของคุณธรรมจริยธรรม
สรุปได้ ดังนี้

1. ความรู้ คือ ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้องดีงาม สามารถแยกความถูกต้องออกจาก
จากความไม่ถูกต้องได้ด้วยความคิด

2. อารมณ์ความรู้สึก คือ ความพึงพอใจศรัทธา เลื่อมใสเกิดความนิยมยินดีที่จะรับคุณธรรม
จริยธรรมมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ

3. พฤติกรรมการแสดงออก คือ พฤติกรรมการกระทำที่บุคคลตัดสินใจจะกระทำถูกหรือผิด ใน
สถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524 หน้า 2-3) อธิบายว่า มนุษย์เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรม
หลายลักษณะหลายประเภท เช่น ความรู้ ทศนคติ การใช้เหตุผล และพฤติกรรมต่าง ๆ

ความรู้เชิงคุณธรรมจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้ ความเข้าใจว่าในสังคมของตนนั้นถือว่า
การกระทำชนิดใดควรกระทำ และการกระทำชนิดใดควรงดเว้น

ทศนคติเชิงคุณธรรม หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะ หรือ พฤติกรรมเชิง
คุณธรรมจริยธรรมต่าง ๆ ว่าตนชอบหรือไม่ชอบลักษณะนั้น ๆ เพียงใด ทศนคติเชิงคุณธรรมจริยธรรม
จะมีคุณสมบัติที่สำคัญ คือ จะใช้ทำนายพฤติกรรมทางคุณธรรมจริยธรรมได้อย่างแม่นยำ

เหตุผลเชิงคุณธรรมจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำหรือเลือกที่จะไม่กระทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่ง

พฤติกรรมเชิงคุณธรรมจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ หรือดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือค่านิยมในสังคมนั้น

เจียม จิตบุญรักษ์ (2534 หน้า 10) จำแนกองค์ประกอบของจริยธรรมได้ 3 องค์ประกอบ คือ

1. ปัญญา คือ ส่วนที่เป็นความรู้ ความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมทางคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเป็นความรู้ ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้องดีงามสามารถตัดสินแยกพฤติกรรมที่ดี ที่ถูกที่ควรออกจากพฤติกรรมที่ไม่ดี ไม่ถูก ไม่ควร มโนทัศน์ อันที่ใช้เรียกองค์ประกอบส่วนนี้ ได้แก่ ความคิดทางคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยมทางคุณธรรมจริยธรรม ความเชื่อทางคุณธรรมจริยธรรม การใช้เหตุผลทางคุณธรรมจริยธรรม และความรู้ความเข้าใจทางคุณธรรมจริยธรรม

2. อารมณ์ คือ ความรู้สึกหรือปฏิกิริยาที่มีต่อลักษณะหรือพฤติกรรมเชิงคุณธรรมจริยธรรมว่าตนชอบหรือไม่ชอบเพียงใด ซึ่งส่วนใหญ่จะสอดคล้องกับค่านิยมในสังคมนั้น องค์ประกอบในด้านนี้มี ความหมายกว้างกว่าความรู้ ความเข้าใจพฤติกรรมจริยธรรมของบุคคล เพราะรวมทั้งความรู้และความรู้สึกในเรื่อง นั้น ๆ เข้าด้วยกัน และองค์ประกอบด้านนี้ยังสามารถเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมได้มโนทัศน์ที่ใช้เรียกแทนองค์ประกอบนี้ ได้แก่ เจตคติทางคุณธรรมจริยธรรม ความรู้สึกทางคุณธรรมจริยธรรมและปฏิกิริยาทางคุณธรรมจริยธรรม

3. พฤติกรรม คือ พฤติกรรมหรือการกระทำที่บุคคลแสดงต่อบุคคลต่อผู้อื่น และต่อสิ่งแวดล้อม เป็นพฤติกรรมที่สามารถตัดสินได้ว่า ดีหรือไม่ดี ถูกหรือไม่ควร ซึ่งเป็นอิทธิพลส่วนหนึ่งที่มีผลต่อการกระทำหรือไม่ควรกระทำพฤติกรรมใดจะขึ้นอยู่กับอิทธิพลองค์ประกอบทั้งสองประการที่กล่าวมาแล้ว พฤติกรรมเชิงคุณธรรมจริยธรรมเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญมากกว่าด้านอื่น ๆ เพราะการกระทำในทางที่ดีและเลวของบุคคลส่งผลโดยตรงต่อความผาสุกและความทุกข์ของสังคม มโนทัศน์ที่ใช้เรียกองค์ประกอบนี้ว่า ความประพฤติทางคุณธรรมจริยธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ได้มีผู้รู้ได้เสนอแนะว่า คิดไว้

ดวงเดือน พันธุมนาวิน. (2524, หน้า 3) พฤติกรรมเชิงคุณธรรมจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ หรือดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือค่านิยมในสังคมนั้น พฤติกรรมเชิงคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเป็นการกระทำที่สังคมเห็นชอบ และให้ความสำคัญมากกว่าด้านอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะเป็นการกระทำที่ดีและเลวของบุคคลนั้น ส่งผลโดยตรงต่อความผาสุกและความทุกข์ของสังคม การศึกษาด้านอื่น ๆ ของจริยธรรมจึงเป็นเพียงเพื่อให้เข้าใจและสามารถทำนายพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ของบุคคลเท่านั้น

กรมวิชาการ (2523, หน้า 3) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมเชิงคุณธรรมจริยธรรมไว้ว่า พฤติกรรมเชิงคุณธรรมจริยธรรม หมายถึง พฤติกรรมการกระทำที่บุคคลตัดสินใจจะกระทำถูกหรือผิด ในสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ ทั้งนี้ จะขึ้นกับอิทธิพลของความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้อง ดีงาม และความพึงพอใจที่จะนำคุณธรรมจริยธรรมมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ

เจียมจิต บุญรักษ์ (2534, หน้า 6) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมเชิงคุณธรรมจริยธรรมไว้ว่า พฤติกรรมเชิงคุณธรรมจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ เป็นการกระทำที่แสดงให้เห็นว่าบุคคลมีหลักการในการปฏิบัติที่ดีต่อตนเองต่อผู้อื่นและต่อสังคม

อารมณ สุตม์ (2537 หน้า 16) กล่าวว่า พฤติกรรมเชิงคุณธรรมจริยธรรม เป็นสิ่งที่สังคมให้ความสนใจมากที่สุด ดังนั้น นักวิชาการจึงได้ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ เพื่อจุดประสงค์ที่จะหาทางควบคุมพฤติกรรมนั้น คือ ส่งเสริมให้เกิดการทำดีให้มาก และป้องกันหรือจัดการทำชั่วให้น้อยลง

กระทรวงศึกษาธิการ (2534 หน้า 10) ได้กำหนดคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่ควรปลูกฝัง คือ ค่านิยมพื้นฐานห้าประการ ได้แก่ การพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร มีความรับผิดชอบ การประหยัด และการออมมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา การรักษาศาสนาพระมหากษัตริย์

โพธิ์ทอง จิตอ่อนน้อม (2529 หน้า 1-2) ได้สรุปลักษณะของคนไทยที่ประเทศชาติต้องการและจำเป็นต้องปลูกฝัง คือ ความมีระเบียบวินัยซื่อสัตย์ ขยันประหยัด รับผิดชอบมีความคิดริเริ่ม กระตือรือร้น จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนาพระมหากษัตริย์ รู้จักพึ่งตนเอง เสียสละ กล้าหาญ เมตตาอารี กตัญญูและสามัคคี

กรมวิชาการ (2524 หน้า 10 - 16) ได้วิเคราะห์พฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่ควรปลูกฝังให้กับนักเรียนนักศึกษา ดังนี้ คือ ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความมีเหตุผล ความกตัญญูต่อหน้าที่ความมีระเบียบวินัย ความเสียสละ ความสามัคคี การประหยัด ความยุติธรรม ความอดทนและความเมตตา กรุณา ซึ่งสอดคล้องกับคุณธรรมที่กำหนดไว้ในจุดมุ่งหมายของหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) และหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) คือ ด้านการพัฒนาตนเอง ได้แก่ ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ ความกล้าหาญ ความมีเหตุผล ความรับผิดชอบ ความเมตตา กรุณา ความสุภาพเรียบร้อย ความกระตือรือร้น การสนใจต่อการเรียนและมีความเชื่อมั่นในตนเอง ด้านพัฒนาอาชีพ ได้แก่ ความขยัน อดทน ความสามัคคี ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ นิยรักการทำงานความสามารถในการจัดการ และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริตด้านพัฒนาสังคม ได้แก่ ความกตัญญูต่อชาติ นิยมในขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทยมีความเสียสละ สำนึกในสิทธิและหน้าที่ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีความรักและหวงแหนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

จากแนวคิดดังกล่าว พอสรุปได้ว่าพฤติกรรมที่เหมาะสมที่มหาวิทยาลัยควรปลูกฝังให้นิสิตเมื่อจบจากสถาบันการศึกษา เพื่อนำไปใช้ในการประกอบอาชีพ และดำรงอยู่ในสังคม คือ ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย และความเสียสละ ซึ่งพฤติกรรมทั้ง 4 ด้านนั้น มีความหมายและลักษณะพฤติกรรมที่แสดงออก ดังนี้

ความซื่อสัตย์

ความซื่อสัตย์เป็นคุณลักษณะที่สังคมให้ความสำคัญมาก และต้องการปลูกฝังให้เกิดแก่สมาชิกในสังคม เพื่อการวางกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือวัดคุณลักษณะด้านความซื่อสัตย์ จึงได้ศึกษาความหมายและพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกถึงการมีความซื่อสัตย์พบว่ามีผู้ให้ความหมายและวิเคราะห์พฤติกรรมความซื่อสัตย์ไว้ ดังนี้

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2523 หน้า 60-61) ได้กล่าวถึง ความซื่อสัตย์สุจริตว่าเป็น จริยธรรมที่เน้นความซื่อตรงต่อตนเอง หน้าที่การงาน คำมั่นสัญญา แบบแผน กฎหมายและความ ถูกต้องอันดีงามมีลักษณะพฤติกรรมบ่งชี้ ดังนี้

1. ซื่อตรงต่อเวลา
2. ซื่อตรงต่องานของตัวเองที่กำหนดให้
3. ซื่อตรงต่อหน้าที่การงานที่อยู่ในความรับผิดชอบของตน
4. ซื่อตรงต่อคุณธรรม (หรือความประพฤติที่ดี) ที่ยึดถือ
5. ซื่อตรงต่อการนัดหมาย (การพบปะ การประชุม)
6. ซื่อตรงต่อการให้สัญญา (คำพูด เงิน การช่วยเหลือ)
7. ซื่อตรงต่อคำสั่งของครู
8. ซื่อตรงต่อระเบียบข้อบังคับของโรงเรียน
9. ซื่อตรงต่อทรัพย์สินของผู้อื่น
10. ซื่อตรงต่อหน้าที่การงานของผู้อื่น รู้จักแบ่งงานให้สมาชิกในกลุ่มไม่ก้าวกายงานของผู้อื่น
11. ซื่อตรงต่อระเบียบแบบแผนประเพณี
12. ซื่อตรงต่อกฎหมายที่เกี่ยวกับสังคม
13. ซื่อตรงต่องานที่หมู่คณะมอบหมาย
14. ซื่อตรงต่อข้อมูลปัจจุบันโดยรู้จักจำแนกระหว่างข้อมูล และคำประเมินของผู้อื่นได้เป็น

อย่างดี

15. มีความยุติธรรม

ทวี บุญยเกตุ (2525 หน้า 55-59) ได้ให้ความหมายความซื่อสัตย์ไว้ดังนี้ ความซื่อสัตย์ หมายถึง ความภักดี ความซื่อตรง การประพฤติตรง คือ ไม่คิดโกงไม่หลอกลวง โดยมากผู้ซื่อสัตย์ สุจริตจะเป็นผู้มีกำลังใจเข้มแข็ง มีใจบริสุทธิ์ หนักแน่น อดทน รักเกียรติยศชื่อเสียง ไม่เห็นแก่ตัวและ ได้จำแนกความซื่อสัตย์ออกเป็น 3 ด้าน คือ

1. ซื่อสัตย์ต่อตนเอง หมายถึง การกระทำการต่าง ๆ ที่เป็นไปตามที่เราตั้งใจไว้ หรือทำตาม คำพูดโดยไม่เหลวไหล
2. ซื่อสัตย์ต่องานที่ทำ หมายถึง การไม่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนในทางที่มีชอบ ไม่โกง เวลาทำงาน ไม่โกงทรัพย์สินเงินทองผู้อื่น
3. ซื่อสัตย์ต่อเพื่อนฝูง หมายถึง การไม่โกง และไม่เอาเปรียบเพื่อนฝูงตลอดจนมีความรักและความหวังดีต่อเพื่อน

ในทางพระพุทธศาสนา ได้แบ่งความซื่อสัตย์ออกเป็น 3 ด้าน คือ

1. ความซื่อสัตย์ทางกาย หมายถึง การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติในกามและให้ความช่วยเหลือผู้อื่นตามกำลัง และโอกาสเท่าที่จะสามารถทำได้
2. ความซื่อสัตย์ทางวาจา หมายถึง การพูดความจริงตรงไปตรงมา พูดในสิ่งที่ควรพูด ไม่เพ้อเจ้อ และเป็นคำพูดที่อ่อนหวานน่าฟัง
3. ความซื่อสัตย์ทางใจ หมายถึง กิจกรรมที่ใช้ใจเป็นสำคัญหรือความคิด เช่น ไม่โลภ ออยากได้ของผู้อื่น

ความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบเป็นคุณลักษณะสำคัญจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาความหมายและพฤติกรรมที่บุคคลจะแสดงออกถึงการมีความรับผิดชอบ พบว่า มีผู้ให้ความหมายและวิเคราะห์พฤติกรรมความรับผิดชอบไว้ ดังนี้

วัฒนา สิงห์สัมฤทธิ์ (2527 หน้า 5, 103) ได้ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า หมายถึง ความสนใจ ความตั้งใจที่จะทำงานและติดตามผลงานที่ได้ทำไปแล้ว เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ยอมรับในสิ่งที่ตนเองกระทำลงไปทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย โดยแสดงออกในรูปการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ ปฏิบัติงานด้วยความระมัดระวังอย่างมีจุดหมาย เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามที่ได้รับงานมา และแบ่งความรับผิดชอบออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. ความรับผิดชอบต่อนหน้าที่การงาน หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่การงานของตนด้วยความเอาใจใส่ ขยันหมั่นเพียร อดทนต่ออุปสรรค ไม่ย่อท้อ มีความละเอียดรอบคอบ ซื่อสัตย์ตรงต่อเวลา ไม่ละเลยทอดทิ้งหรือหลีกเลี่ยง พยายามปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น รู้จักวางแผนและป้องกันความบกพร่องเสื่อมเสียในวงงานที่ตนรับผิดชอบ

2. ความรับผิดชอบในวงงานของตน หมายถึง ยอมรับผลการกระทำของตนทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย ไม่ปิดความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองแก่ผู้อื่น พร้อมทั้งจะปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ไตร่ตรองให้รอบคอบว่าสิ่งที่ตนทำลงไปนั้นจะเกิดผลเสียขึ้นหรือไม่ ปฏิบัติแต่สิ่งที่ไม่ทำให้เกิดผลดีและกล้าเผชิญต่อความเป็นจริง

3. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การรักษาป้องกันตนเองให้ปลอดภัยจากอันตราย โรคร้ายไข้เจ็บ รักษาร่างกายให้แข็งแรง บังคับควบคุมจิตใจไม่ให้เป็นทาสของกิเลสประพฤติดนอยู่ในศีลธรรมละเว้นความชั่ว รู้จักประมาณการใช้จ่ายตามสมควรแก่ฐานะ จัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคที่เหมาะสม และหมั่นศึกษาเล่าเรียนจนประสบความสำเร็จ

4. ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม หมายถึง การปฏิบัติกิจการของหมู่คณะ ครอบครัว โรงเรียนและชุมชนอย่างเต็มกำลังความสามารถ ร่วมมือแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ประพฤติปฏิบัติตนตามกฎหมาย จดเว้นการกระทำอันเป็นผลเสียหายแก่ส่วนรวม

สำเร็จ บุญเรืองรัตน์ (2529 หน้า 157) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การปฏิบัติตนต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จด้วยดีโดยที่รู้จักหน้าที่ ไม่ละทิ้งหน้าที่และติดตามผลงานแก้ไขปรับปรุงงานอย่างเต็มใจและเต็มความสามารถ และยอมรับผิดชอบในผลของการกระทำพฤติกรรมที่บ่งชี้ว่ามีความรับผิดชอบ ดังนี้

1. ทำงานสำเร็จตามที่ได้รับมอบหมายได้ดีและรวดเร็ว
2. ตรงต่อเวลา
3. เอาใจใส่ติดตามผลงานให้ลุล่วงด้วยดี
4. อุทิศตนเพื่องานตลอดเวลา
5. ปฏิบัติงานตามหน้าที่
6. รู้ลักษณะงานที่ต้องทำ

7. เคารพต่อกฎและระเบียบต่าง ๆ

8. เสนอตนเพื่อแก้ไขงานที่ล้มเหลว

ปรียา ตันวิวัฒน์. (2544 หน้า 23) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่การทำงานและต่อชุมชนด้วยความเต็มใจ และมีความรู้ความเข้าใจถึงความสำคัญของความรับผิดชอบต่อหน้าที่การทำงานและต่อชุมชน ซึ่งสามารถแสดงออกได้โดยการเอาใจใส่ในการทำงาน การเพียรพยายามการยอมรับผลการกระทำของตนเอง การปรับปรุงงานของตนให้ดีขึ้น การช่วยรักษาทรัพย์สินสมบัติของส่วนรวม การช่วยแก้ไขสิ่งที่จะเป็นอันตรายต่อชุมชน การช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม และการไม่ละเลยหน้าที่พลเมือง

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2523 หน้า 16) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะทำการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความผูกพัน ด้วยความพากเพียร และความละเอียดรอบคอบยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ทั้งพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น และพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบ ได้แก่

1. เอาใจใส่ในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อผลของงานนั้น
2. รู้จักหน้าที่และกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี
3. มีความเพียรพยายาม
4. มีความละเอียดรอบคอบ
5. ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่
6. ปรับปรุงงานในหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นทั้งตนเองและสังคม
7. ยอมรับผลของการกระทำของตน
8. ไม่เอารัดเอาเปรียบ
9. ไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตน

ปิยนันท์ สีสสม (2536 หน้า 28) ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า หมายถึงความใส่ใจความตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่และติดตามผลงานที่ได้กระทำลงไป ด้วยความเพียรพยายามและละเอียดรอบคอบ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ยอมรับในสิ่งที่ตนเองกระทำลงไปทั้งด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย เต็มใจที่จะเอาใจใส่และกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี ทั้งพยายามปรับปรุงหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นซึ่งลักษณะของความรับผิดชอบแบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ

1. รับผิดชอบต่อตนเอง
2. รับผิดชอบต่อสังคม

จินตนา ธนวิบูลย์ชัย (2540 หน้า 96) ความรับผิดชอบ หมายถึง ความสนใจ ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะทำงานด้วยความรู้สึกผูกพัน มีความพากเพียร และละเอียดรอบคอบ โดยแสดงออกในรูปของการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายจนเป็นผลสำเร็จด้วยความเต็มใจ ปฏิบัติงานด้วยความระมัดระวังเอาใจใส่ ขยันหมั่นเพียร อดทนต่ออุปสรรค มีการติดตามผลงานที่ได้ทำไปแล้ว เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น ยอมรับในสิ่งที่ตนกระทำลงไป ทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย โครงสร้างลักษณะความรับผิดชอบ สามารถแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง พฤติกรรมที่แสดงออกคือ การรักษาสุขภาพอนามัยของตนเอง ให้สมบูรณ์ และปลอดภัยจากอันตราย รู้จักประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมละเว้นความชั่วรู้จักประมาณในการใช้จ่าย และมีความประหยัด สำนึกในหน้าที่และบทบาทของตน

2. ความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน พฤติกรรมที่แสดงออกคือ การยอมรับผลการกระทำของตน ทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย ไม่ปัดความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองแก่ผู้อื่น พร้อมทั้งจะปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ไตร่ตรองให้รอบคอบว่าสิ่งที่ตนทำลงไปนั้นจะเกิดผลเสียขึ้นหรือไม่ ปฏิบัติแต่สิ่งที่ทำให้เกิดผลดี และกล้าเผชิญต่อความเป็นจริง

3. ความรับผิดชอบต่อนหน้าที่การงาน พฤติกรรมที่แสดงออกคือ การปฏิบัติหน้าที่การงานด้วยความเอาใจใส่ ไม่ต้องมีใครบังคับ ใช้ความสามารถเต็มที่ ไม่ละเลยทอดทิ้งหรือหลีกเลี่ยงจนกว่างานจะสำเร็จ พยายามปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น พัฒนาประสิทธิภาพงาน รู้จักวางแผนงานปฏิบัติงานอย่างมีจุดหมายด้วยความระมัดระวัง เพื่อป้องกันความบกพร่องเสื่อมเสีย ในงานที่ได้รับมอบหมาย รู้จักหน้าที่และกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี

4. ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม พฤติกรรมที่แสดงออกคือ ปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ตามระเบียบข้อบังคับของสังคม ช่วยรักษาสมบัติส่วนรวม ให้ความร่วมมือในการทำงาน ช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาของชุมชนตามความสามารถ รักษาผลประโยชน์ เกียรติยศชื่อเสียงของสถาบันต่าง ๆ ในสังคม

อัญชลี เครือคำขาว (2540 หน้า 200) ให้ความหมายว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ความรู้ถึงหน้าที่หรือภารกิจ เป็นความรู้สึกที่ไม่ต้องอาศัยคำสั่งบังคับของผู้อื่น ไม่เกี่ยงให้ผู้อื่นมารับผลแห่งการกระทำหรือการไม่กระทำของตนเอง ความรู้สึกรับผิดชอบจะทำให้เกิดความระมัดระวังไม่ประมาทเลินเล่อ

ความมีระเบียบวินัย

ความมีวินัยเป็นคุณลักษณะสำคัญที่พึงประสงค์ของบุคคลในสังคมที่มีความจำเป็นและเป็นที่ต้องการอย่างยิ่งเพื่อการวางกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือเพื่อวัดคุณลักษณะด้านความมีวินัย จึงได้ศึกษาความหมายและพฤติกรรมที่บุคคลจะแสดงออกถึงความมีวินัย พบว่ามีผู้ให้ความหมายและวิเคราะห์พฤติกรรมความมีวินัยไว้ดังนี้

พล แสงสว่าง. (2536 หน้า 1)กล่าวว่า วินัย หมายถึง การกระทำตามระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ เกิดขึ้นด้วยความสมัครใจของผู้ปฏิบัติที่ได้มองเห็นคุณค่าแล้วว่า การปฏิบัติตามกฎข้อบังคับที่สร้างขึ้นไว้และตนเองก็เห็นพ้องด้วยนั้น เป็นสิ่งที่ควรรังไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อย อันจะนำมาซึ่งความสุขและความเสมอภาคแก่สมาชิกทุกคนในสังคมนั้น วินัยเป็นอำนาจที่จะรักษาความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นแก่ทุกคน และเป็นเครื่องยืนยันสิทธิและเสรีภาพของทุกคนในสังคมนั้น

วุฒิชัย ฉายวงศ์ศรีสุข. (2536 หน้า 20) ให้ความหมายของความมีระเบียบวินัยว่า ความมีระเบียบวินัย หมายถึง การปฏิบัติตามข้อบังคับ คำสั่ง กฎหมาย กฎ กติกา ระเบียบที่สังคมวางไว้เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติของคน และพฤติกรรมความมีระเบียบวินัย ได้แก่

1. ความมีวินัยในตนเอง
2. การตรงต่อเวลา
3. การปฏิบัติตามระเบียบวินัยของโรงเรียน
4. การปฏิบัติตามระเบียบวินัยของสังคม

5. การปฏิบัติตามข้อตกลง

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ (2540 หน้า 6) ได้ให้ความหมายของควมมีวินัยว่า ควมมีวินัย หมายถึง คุณลักษณะทางจิตและพฤติกรรมของบุคคลที่สามารถควบคุมตนเองและปฏิบัติตามระเบียบ เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม และได้กำหนดพฤติกรรมบ่งชี้ว่า ควมมีวินัยประกอบด้วย พฤติกรรมบ่งชี้ 7 พฤติกรรม ดังนี้

1. การควบคุมตนเองทั้งกาย วาจาและใจ
2. การยอมรับผลการกระทำของตนเอง
3. การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
4. การตรงต่อเวลา
5. ความมีเหตุผล
6. การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นตามกฎหมายของสังคม
7. การเคารพสิทธิและหน้าที่ของกันและกัน

อัญชลี เครือคำขาว (2540 หน้า 216) ให้ความหมายว่า ระเบียบวินัยหมายถึง ข้อบังคับคำสั่งกฎหมาย กติกา ระเบียบ ที่สังคมวางไว้เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของคน เพราะคนต้องอยู่ร่วมกันเป็นหมู่ ตั้งแต่หมู่เล็กคือครอบครัวจนถึงหมู่ใหญ่คือประเทศชาติ ถ้าทุกคนที่อยู่ร่วมกันปฏิบัติตามระเบียบวินัยที่สังคมวางไว้ ก็จะนำมาซึ่งความสงบสุขความเจริญก้าวหน้า ความมั่นคงความปลอดภัย คุณลักษณะของคนมีระเบียบวินัย คือ รู้จักวินัยของตนเองเป็นอย่างดีเมื่อเราสังกัดอยู่ในสังคมใดจะต้องมีความรู้เรื่องวินัย และระเบียบแบบแผนของสังคมนั้นเป็นอย่างดีเพื่อจะได้ปฏิบัติไม่ผิด และเคร่งครัดในวินัยเป็นอย่างดี คือเป็นผู้พยายามประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบวินัยไม่ละเมิดทั้งต่อหน้าและลับหลัง

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2541 หน้า 35) กล่าวว่า ควมมีวินัย คือ คุณลักษณะจิตใจและพฤติกรรมที่ช่วยให้บุคคลนั้นสามารถควบคุมตนเอง และประพฤติตนตามระเบียบกฎกติกาของสังคม เพื่อประโยชน์สุขของตนเองและของส่วนรวม พฤติกรรมที่บ่งชี้ถึงควมมีวินัย ได้แก่ ความสนใจใฝ่รู้การควบคุมตนเอง ความรับผิดชอบ ความมีเหตุผล ความซื่อสัตย์ และความขยัน

ความเสียสละ

กรมการศาสนา (2521 หน้า 28) ได้ให้ความหมายของความเสียสละไว้ว่า หมายถึง การรู้จักสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อส่วนรวม หรือบริจาคสิ่งของ เงินทองแก่ผู้ที่ควรรับ รวมทั้งเพื่อส่วนรวมเพื่อสาธารณกุศล มีการบำรุงการศึกษา โรงพยาบาล ทำถนน สร้างสะพาน หรือบริจาคทรัพย์ช่วยเหลือผู้ประสบทุกข์ภัยต่าง ๆ เป็นต้น

ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล (2529 หน้า 99) ให้ความหมายของความเสียสละไว้ว่า หมายถึง การยอมยกผลประโยชน์ส่วนตัวให้แก่บุคคลอื่น หรือสังคมเมื่อมีโอกาส

โพธิ์ทอง จิตอ่อนน้อม (2529 หน้า 7) นิยามว่า ความเสียสละ คือ การละความเห็นแก่ตัว การทำเพื่อคนอื่นหรือส่วนรวม การให้ปันแก่ผู้อื่น หรือกลุ่มบุคคลที่ควรให้ด้วยกำลังกายกำลังทรัพย์ กำลังความคิด

กรมวิชาการ (2524 หน้า 10 – 16) ให้ความหมายไว้ว่า ความเสียสละคือ การละความเห็นแก่ตัว การให้ปันแก่คนที่ควรให้ ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา รวมทั้งรู้จักสละทั้งอารมณ์

ร้ายในตนเองด้วยพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความเป็นผู้เสียสละ คือ การที่บุคคลได้แสดงออกทางกายและทางใจ ที่สามารถชี้ให้เห็นว่าเป็นการเสียสละ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ แสดงออกมาโดยการให้ในส่วนต่าง ๆ ได้แก่ การให้ทางกาย การให้ทางวาจา การให้ทางสติปัญญา การให้ด้วยกำลังทรัพย์

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาจริยธรรม

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาการทางจริยธรรม ได้มีผู้รู้ได้เสนอแนวคิดไว้ว่า

ทองคุณ หงส์พันธ์ (2542) ได้ให้แนวคิดเป็น 2 แนวคิด คือ

1. พัฒนาการสติปัญญา (cognitive development) บุคคลที่มีแนวคิดทางด้านนี้ ได้แก่ เปียเจต์ (piaget) และโคลเบอร์ก (Kohlberg) หลักสำคัญของแนวคิดนี้ คือ การพัฒนาเจตคติเชิงจริยธรรมตามลำดับขั้นอย่างต่อเนื่องตามลำดับอายุ โดยมีความเชื่อว่า

1.1 การพัฒนาจริยธรรมมีพื้นฐานจากองค์ประกอบโครงสร้างทางปัญญา และเหตุผลเชิงจริยธรรม

1.2 การมุ่งใจเบื้องต้นในการพัฒนาจริยธรรม ได้แก่ การมุ่งใจเกี่ยวกับการยอมรับความสามารถ ความนับถือตนเอง หรือความสำนึกในตนเองมากกว่าความต้องการทางชีววิทยาหรือความปลดปล่อยความวิตกกังวล หรือความหวาดกลัว

1.3 การพัฒนาทางจริยธรรมเป็นวัฒนธรรมสากล เพราะการไปมีบทบาทและความขัดแย้งทางสังคม จะเป็นการกำหนดจริยธรรมโดยส่วนรวมขึ้น

1.4 หลักการของการพัฒนาจริยธรรม ได้แก่ โครงสร้างที่เกิดขึ้นโดยผ่านประสบการณ์จากปฏิสัมพันธ์ในสังคม ระหว่างตนเองกับบุคคลอื่น

1.5 อิทธิพลต่อการพัฒนาจริยธรรม ได้แก่ คุณภาพและขอบเขตของความรู้ และสิ่งเร้าจากสังคม มีผลต่อการพัฒนาจริยธรรมของเด็กตลอดเวลา

2. การเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning) แนวคิดนี้ก็คือ กระบวนการทางสังคมประพฤติ (Socialization) หรือการขัดเกลาทางสังคมนั่นเอง ทฤษฎีนี้ถือว่า อิทธิทางสังคมทำให้บุคคลเกิดการยอมรับลักษณะและกฎเกณฑ์ทางสังคมมาเป็นลักษณะและจริยธรรมของตน แนวคิดการพัฒนาจริยธรรม แนวคิดการพัฒนาจริยธรรม แนวคิดนี้มีนักจิตวิทยาสังคมหลายท่าน เช่น บรอนเฟนเบรนเนอร์ (Bronfenbrenner) แบนดูรา (Bandura) สกินเนอร์ (Skinner) โดยมีแนวคิดดังนี้ คือ

2.1 การพัฒนาจริยธรรม เป็นความเจริญเชิงพฤติกรรมและอารมณ์ที่เป็นไปตามกฎของจริยธรรมมากกว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางปัญญา

2.2 การมุ่งใจเบื้องต้นในการพัฒนาจริยธรรมมีรากฐานจากความต้องการทางจิตวิทยา คือ การแสวงหารางวัลในสังคม และการหลีกเลี่ยงการลงโทษจากสังคม

2.3 พัฒนาการทางจริยธรรม มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของสังคม

2.4 หลักการของการพัฒนาจริยธรรม ได้แก่ การตอบสนองของบุคคลต่อกฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ภายนอก

2.5 อิทธิพลต่อการพัฒนาจริยธรรม ได้แก่ ปริมาณของการให้รางวัล การลงโทษ ข้อห้ามต่าง ๆ แบบอย่างของพฤติกรรมที่ได้จากบิดามารดา และแหล่งของการให้การอบรมกล่อมเกลาจิตใจ

จากแนวคิดในการพัฒนาจริยธรรมจะเห็นได้ว่า ระดับสติปัญญา การอบรมกล่อมเกลาทางสังคม ศาสนาและปรัชญาทางจริยศาสตร์ ทำให้เกิดหลักการทางจริยธรรม (Moral principle) และการยึดมั่นในค่านิยมต่าง ๆ ของสังคมจริยธรรมจึงมีลักษณะ 4 ประการ คือ

1. การตัดสินใจทางจริยธรรม (Moral judgment) นั้น บุคคลจะมีหลักการของตนเอง เพื่อตัดสินใจการกระทำของผู้อื่น
2. หลักการของจริยธรรมและการตัดสินใจตกใจเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลก่อนที่จะปฏิบัติกรต่าง ๆ ลงไป
3. หลักการทางจริยธรรมเป็นหลักการสากลที่บุคคลใช้ตัดสินใจในการการกระทำสิ่งต่าง ๆ
4. ทักษะเกี่ยวกับจริยธรรมได้มาจากความคิดของบุคคลหรืออุดมคติของสังคมจนเกิดเป็นทักษะในการดำรงชีวิตของตน และของสังคมที่ตนอาศัยอยู่

ทฤษฎีจริยธรรมของโคลเบอร์ก

ทฤษฎีจริยธรรมของโคลเบอร์กเป็นทฤษฎีที่พัฒนาขึ้น โดยศาสตราจารย์ทางการศึกษาและจิตวิทยาสังคมชาวอเมริกันชื่อลอเรนซ์ โคลเบอร์ก (Lawrence Kohlberg) โคลเบอร์กได้ใช้เวลาพัฒนาทฤษฎีของเขาตั้งแต่ครั้งที่เขาเสนอเป็นวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกในปี ค.ศ. 1958 จนกระทั่งเขาถึงแก่กรรมในปี ค.ศ. 1987 รวมเป็นเวลา 30 ปีเต็ม (ธีระพร อุวรรณโน, 2548)

ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้อีกโคลเบอร์กได้นำทฤษฎีของเขาเข้าไปเสนอในวงการนักจิตวิทยา นักจริยศึกษา และนักปรัชญา ทำให้โคลเบอร์กได้รับทราบข้อวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ จากทั้ง 3 วงการแล้วนำมาปรับปรุงทฤษฎีของเขาให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น ด้วยความเป็นมาเช่นนี้ทฤษฎีจริยธรรมของเขาก็คือเป็นทฤษฎีหนึ่งที่นักจิตวิทยาตะวันตก โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกา ให้ความสนใจมาตลอดช่วงอายุของการพัฒนาทฤษฎี

ความหมายของจริยธรรมตามทัศนะของโคลเบอร์ก

โคลเบอร์กเสนอข้อเขียนในระยะแรกในลักษณะยอมรับนิยามจริยธรรมเหมือนที่นักจริยธรรมเหมือนที่นักจิตวิทยาในยุคนี้ยอมรับกันว่า จริยธรรมโดยทั่วไปมักนิยามกันว่า คือ มโนธรรม (conscience) เป็นชุดของกฎเกณฑ์ทางจริยธรรมเกี่ยวกับการกระทำทางสังคม ซึ่งบุคคลซึมซาบ (internalized) เข้าไว้ (โคลเบอร์ก 1963 : 277 ; 1964 : 384 : อ้างถึงนายธีระพร อุวรรณโน , 2548 หน้า 543)

ในช่วงเวลาต่อมาโคลเบอร์กจึงเริ่มเน้นว่า จริยธรรมหมายถึง การตัดสินใจจริยธรรม (moral judgement) โดยเขาพยายามแยกแยะให้เห็นว่าการตัดสินใจจริยธรรมเป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับความดีและความถูกต้องของการกระทำ แต่การตัดสินใจเกี่ยวกับความดีและความถูกต้องไม่ได้เป็นการตัดสินใจจริยธรรมทั้งหมด เช่น มีการตัดสินใจเกี่ยวกับความสวยงาม การตัดสินใจทางเทคโนโลยีหรือการตัดสินใจเกี่ยวกับความฉลาด การตัดสินใจจริยธรรมมีแนวโน้มจะเป็นการตัดสินใจที่เป็นสากล (universal) ครอบคลุม (inclusive) และคงเส้นคงวา (consistent) และอยู่บนรากฐานของความเป็นปรนัย โดยไม่อ้างอิงถึงตัวบุคคลหรืออยู่บนรากฐานของอุดมคติ โคลเบอร์กเชื่อว่าการให้ค่านิยามจริยธรรมโดยเน้นที่รูปแบบของการตัดสินใจจริยธรรม (the form of moral judgements) โดยไม่พิจารณาถึงเนื้อหาของความเชื่อทางจริยธรรมเฉพาะเจาะจง (the content of specific

moral beliefs) จะเป็นนิยามจริยธรรมที่มีความเปื้อนสากลในทุกวัฒนธรรมได้ (โคเบอร์ก 1967 ใน โคลเบอร์ก 1981 : 300 อ้างถึงในธีระพร อุวรรณโน, 2548 หน้า 543)

ในการให้ความหมายการตัดสินเชิงจริยธรรม โคลเบอร์กได้อ้างอิงความคิดของตนกับความคิดของนักปรัชญาหลายคน เช่น คานท์ (Kant) แฮร์ (Hare) ปีเตอร์ส (Peters) และรอว์ส์ (Rawls) และมีการเพิ่มเติมและลดประเด็นบางประเด็นลงไปบ้าง แต่ที่เขาเน้นมากเป็นพิเศษมี 2 ประเด็น คือ ความเป็นสากล และความเป็นสิ่งที่ต้องทำ (Prescriptivity) ซึ่งหมายถึงว่าการตัดสินเชิงจริยธรรมจะกำกับ สิ่ง หรือเปิ่รพันระผูกพันให้บุคคลต้องกระทำบางอย่างตามกฎหมายเกณฑ์ที่บุคคลนับถืออยู่

สาระของทฤษฎีจริยธรรมของโคลเบอร์ก

ทฤษฎีของโคลเบอร์กในอดีตเคยได้ชื่อว่าเป็นทฤษฎีพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมเพราะในช่วงเวลาดังกล่าวเขากำหนดขอบเขตของจริยธรรมว่าเป็นเรื่องของความยุติธรรมเพียงอย่างเดียว แต่ในตอนหลังเขาได้ยอมรับให้จริยธรรมมีขอบข่ายมากขึ้น และพยายามขยายคำอธิบายให้เชื่อมโยงขึ้นทางการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมและพฤติกรรมจริยธรรม ส่วนสำคัญของทฤษฎีเดิมจึงได้รับการตั้งชื่อใหม่ว่า ทฤษฎีการใช้เหตุผลด้านความยุติธรรม (A Theory of justice reasoning) (โคลเบอร์ก และคณะ 1983 : 7 อ้างถึงในธีระพร อุวรรณโน, 2548 หน้า 543) แต่ศัพท์ที่ใช้ในทฤษฎียังเป็นศัพท์เดิมว่าการตัดสินเชิงจริยธรรมหรือการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมซึ่งศัพท์ทั้ง 2 ตัวนี้มีการใช้แทนกันบ่อย ๆ ในหัวข้อนี้จะนำเสนอเป็น 3 หัวข้อย่อย คือ วิธีวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นและระดับ การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และแบบจริยธรรม

วิธีการวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม โคลเบอร์กศึกษาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมโดยการเสนอเรื่องราวที่มีความขัดแย้งให้ตัดสินใจให้บุคคลฟัง จากนั้นก็ถามว่าตัวเองของเรื่องควรทำอย่างนั้นหรือไม่ และที่เขาสนใจมากเป็นพิเศษคือ การถามต่อว่าทำไมจึงควรหรือไม่ควรทำอย่างนั้น เหตุผลที่ผู้ตอบให้ต่อการกระทำนี้เองที่โคลเบอร์กนำมาเทียบกับคู่มือการให้คะแนน แล้วให้คะแนนเป็นดัชนีชี้บ่งชี้การใช้เหตุผลของผู้ตอบ ตัวอย่างเรื่องและคำถามเรื่องที่โคลเบอร์กใช้ในยุคหลัง ๆ มีดังนี้

ในยุโรป ผู้หญิงคนหนึ่งป่วยด้วยโรคมะเร็งร้ายแรงจนใกล้เสียชีวิต แพทย์เชื่อว่ามียาชนิดหนึ่งที่อาจช่วยให้ผู้หญิงคนนี้อุดตายได้ ยานี้เป็นเรเดียมประเภทหนึ่งที่เภสัชกรในเมืองเดียวกันคิดค้นขึ้น และเป็นยาที่ต้องลงทุนในการทำมาก แต่เภสัชกรก็เรียกเงินถึง 10 เท่า ของต้นทุนการผลิต เภสัชกรเองจ่ายค่าเรเดียมเพียง 200 เหรียญ แต่ทำยาที่ผลิตแล้วมาขายในราคา 2,000 เหรียญ นายไฮนส์ซึ่งเป็นสามีของหญิงดังกล่าวได้ไปขอยืมเงินจากคนทุกคนที่ตนรู้จักมารวมกันได้ 1,000 เหรียญ ซึ่งเป็นเพียงครึ่งเดียวของราคายา ไฮนส์ไปหาเภสัชกรและบอกเภสัชกรว่าภรรยาของตนกำลังจะตาย จากนั้นก็ขอให้เภสัชกรขายยาให้ตนในราคาที่ถูกลง หรือจะให้นำเงินมาจ่ายเพิ่มในเวลาต่อมาก็ได้ แต่เภสัชกรก็พูดว่า “ไม่ได้ ฉันเป็นคนค้นพบยานี้ ฉันต้องหาเงินจากยานี้ให้มาก ” ในที่สุดเมื่อนายไฮนส์เข้าตาจน เขาก็คิดจะงัดร้านของเภสัชกรเพื่อขโมยยาไปให้ภรรยาของเขา

คำถาม

1. ไฮนส์ควรขโมยยานี้หรือไม่ ?
 - 1a. ทำไมจึงควร หรือไม่ควร?
2. ถ้าไฮนส์ไม่รักภรรยาของเขา เขาควรขโมยยานี้ให้หล่อนหรือไม่?

2a. ทำไมจึงควร หรือไม่ควร?

3. สมมติว่าคนกำลังจะตายไม่ใช่ภรรยาของเขา แต่เป็นคนแปลกหน้า ไอนส์ควรขโมยยาให้คนแปลกหน้าหรือไม่?

3a. ทำไมจึงควร หรือไม่ควร?

(ถ้าคุณเห็นด้วยกับการขโมยยาให้คนแปลกหน้า) สมมติว่าเป็นสัตว์เลี้ยงที่ไอนส์รัก เขา

4. ควรขโมยยาเพื่อรักษาชีวิตของสัตว์เลี้ยงหรือไม่?

4a. ทำไมจึงควร หรือไม่ควร?

5. สำหรับคนทั่วไป การทำทุกอย่างที่เขาสามารถเพื่อรักษาชีวิตของคนอื่นไว้เป็นสิ่งสำคัญหรือไม่?

5a. ทำไมจึงสำคัญ หรือไม่สำคัญ?

6. การขโมยของไอนส์เป็นการทำผิดกฎหมายแต่การทำเช่นนี้ถือว่าผิดจริยธรรมหรือไม่?

6a. ทำไมจึงผิด หรือไม่ผิด?

7. คนทั่วไปพยายามทำทุกอย่างที่เขาทำได้เพื่อเป็นการปฏิบัติตามกฎหมายหรือไม่?

7a. ทำไมจึงควร หรือไม่ควร?

7b. คำตอบนี้ส่งผลอย่างไรต่อความเห็นเกี่ยวกับว่าไอนส์ควรทำอะไร?

(Colby and others 1983 : 77, อ้างถึงในธีระพร อูวรรณโณ, 2548 หน้า 544)

เรื่องข้างต้นเป็นเรื่องหนึ่งใน 9 เรื่องที่มีการจัดแบ่งเป็นฟอร์มการสัมภาษณ์ฟอร์ม (Form) และ 3 เรื่อง รวม 3 ฟอร์ม (Form A, B, และ C) ในแต่ละเรื่องจะมี ประเด็น (issue) หลังจากข้อขัดแย้งกันเป็นคู่ ๆ เช่น ในฟอร์ม A และ B ประเด็นขัดแย้งมี 3 คู่ คือ (Colby and others 1983 : 9-10, อ้างถึงในธีระพร อูวรรณโณ, 2548 หน้า 544)

1. ชีวิต (life) กับ กฎหมาย (law) ประเด็นทั้งสองนี้เป็นประเด็นในเรื่องของไอนส์นั่นเอง ซึ่งเป็นการขัดแย้งระหว่างการขโมยยามาเพื่อรักษาชีวิตคน แต่ในเวลาเดียวกันก็เป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย

2. จริยธรรม คุณธรรม (morality-conscience) กับ การลงโทษ (punishment) ประเด็นคู่นี้ส่วนหนึ่งเป็นการถามเรื่องของไอนส์ต่อว่า หากไอนส์ถูกจับตัวมาขึ้นศาลผู้พิพากษาควรลงโทษมากน้อยเพียงไรสำหรับคนที่ทำผิดกฎหมาย เพราะทำตามที่มีโนธรรมของเขาบอกว่าเขาควรทำในเรื่องนี้คือการที่ไอนส์ไปขโมยยามาช่วยเมียของตนเพราะมีโนธรรมของเขาบอกให้เขาทำอย่างนั้น

3. ผู้มีอำนาจ (Authority) กับ การรักษาสัญญา (contract) ตัวอย่างประเด็นความขัดแย้งนี้เป็นเรื่องของเด็กชายที่พ่อให้สัญญาว่าจะอนุญาตให้ไปเข้าค่ายหากเขาจะเก็บเงินสะสมไว้เอง เมื่อเด็กเก็บเงินได้มากพอ พ่อก็เกิดต้องการเอาเงินของเด็กไปใช้ ประเด็นที่ยกขึ้นมาถามคือ พ่อใช้อำนาจของตนเอาเงินลูกไป กับการรักษาสัญญาที่พ่อได้ให้กับลูกไว้

ขั้นและระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม โคลเบิร์กได้เสนอรายละเอียดเกี่ยวกับขั้นและระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมไว้ในข้อเขียนหลายชิ้น รายละเอียดเหล่านี้ได้มีการปรับเปลี่ยนหลายครั้ง แต่ในบางกรณีโคลเบิร์กเองก็ได้นำรายละเอียดขั้นในรุ่นเก่ามาเสนอ หลังจากที่มีรายละเอียดขั้นในรุ่น

ใหม่ออกมาแล้ว เช่น ในข้อเขียนปี ค.ศ. 1980 โคลเบิร์กได้นำรายละเอียดของชั้นจากปี ค.ศ. 1973 มาเสนอ ทั้งที่เค้าได้เสนอรายละเอียดของชั้นที่ดูเหมือนของใหม่แต่ไม่มีความคล้ายคลึงของเก่า มากกว่าจะคล้ายที่ออกมาใหม่แล้ว เช่น ในหนึ่งเล่มหลักเล่มหนึ่งของเขาที่ตีพิมพ์ใน ค.ศ.1981 ได้มีการเสนอรายละเอียดของชั้นที่ต่างจากที่เสนอในปี ค.ศ. 1976 แต่ดูคล้ายกับรายละเอียดของปี ค.ศ. 1973 ผสมกับปี ค.ศ. 1976 ครั้นดูในรายละเอียดเข้าก็พบว่ารายละเอียดในปี ค.ศ. 1981 ไม่สอดคล้องกับวิธีการให้คะแนนตามคู่มือการให้คะแนนประเด็นมาตรฐานที่เสนอในหัวข้อ 2.1 กล่าวคือ รายละเอียดในปี ค.ศ. 1981 มีการเสนอชั้นเป็น 6 ชั้นครึ่ง คือมีการเพิ่ชั้น 4 เข้ามา และมี 3 ระดับครึ่ง โดยมีการแทรกระดับเปลี่ยนผ่านเข้ามาระหว่างระดับที่ 2 และ 3 ดังนั้นเท่าที่ผู้เขียนพอจะประมวลได้จากเอกสารที่สามารถรวบรวมได้ก็เห็นว่า ชั้นที่เสนอในปี ค.ศ. 1976 ยังเป็นชั้นที่ใช้กับคู่มือการให้คะแนนประเด็นมาตรฐานอยู่ เพราะโคลเบิร์กกับคณะเองก็ยังนำมาเสนอในข้อเขียนในปี ค.ศ. 1983 อีก (Colby and others 1983 : 3-4) แต่สิ่งที่ข้อเขียนยุคหลัง ๆ แตกต่างไปจากข้อเขียนในปี ค.ศ. 1976 ก็คือ จำนวนและคำอธิบายแบบจริยธรรม ซึ่งในแง่ของจำนวนได้มีการเพิ่มเติมแบบ C เข้ามา ส่วนในด้านคำอธิบายก็มีการเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง ดังนั้นในที่นี้จะนำคำอธิบายชั้นที่โคลเบิร์กเสนอไว้ในปี ค.ศ. 1976 มาเสนอ

คำอธิบายชั้นและระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม โคลเบิร์ก (1976 : 34-35, อ้างถึงในธีระพร อูวรรณ, 2548 หน้า 545) แบ่งระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ แต่ละระดับมี 2 ชั้น ดังนั้นชั้นทั้งหมดในทฤษฎีจึงมี 6 ชั้น ดังนี้คือ

ระดับที่ 1 ก่อนเกณฑ์สังคม (preconvention level)

ชั้น 1 จริยธรรมจากภายนอก (heteronomous morality)

1) อะไรคือสิ่งที่ถูก สิ่งที่ถูก คือ การหลีกเลี่ยงการทำผิดกฎเกณฑ์ที่มีการลงโทษผู้ฝ่าฝืน การเชื่อฟังเพื่อให้เกิดการเชื่อฟังเกิดขึ้น และการหลีกเลี่ยงการทำร้ายร่างกายของบุคคลหรือการทำให้ทรัพย์สินแตกหัก

2) เหตุผลในการทำสิ่งที่ถูก คือ การหลีกเลี่ยงการลงโทษ และการทำตามคำสั่งของผู้มีอำนาจ

3) ทัศนคติทางสังคม (social perspective) มีทัศนคติแบบตั้งตนเป็นศูนย์กลาง (egocentric) ไม่รับรู้ทัศนคติของคนอื่นหรือตระหนักว่าคนอื่นต่างจากตน และไม่ได้เชื่อมโยงทัศนคติของทั้งสองฝ่ายเข้าด้วยกัน มีการตัดสินใจกระทำโดยพิจารณาจากผลทางกายภาพที่เกิดขึ้นมากกว่าตัดสินใจจากเจตนาของผู้กระทำมีการสับสนระหว่างทัศนคติของผู้มีอำนาจกับทัศนคติของตน

ชั้นที่ 2 ปัจเจบุคคลนิยม การตอบสนองความต้องการ และการแลกเปลี่ยน (individualism, instrumental purpose, and exchange)

1) อะไรคือสิ่งที่ถูก สิ่งที่ถูก คือ การเชื่อฟังกฎเกณฑ์เมื่อมีคนต้องการให้ฟัง การทำเพื่อตอบสนองความสนใจและความต้องการของตนเอง และการเปลี่ยนให้ผู้อื่นทำเช่นเดียวกัน ความถูกต้องยังหมายถึงสิ่งที่เป็จริยธรรม การแลกเปลี่ยนที่เท่าเทียมกัน การต่อรองกันและดราตกลงกัน

2) เหตุผลในการทำสิ่งที่ถูก คือ การตอบสนองความต้องการและความสนใจของตนเองในโลกที่คนจะต้องตระหนักว่าคนอื่น ๆ ก็มีความสนใจของเขาเช่นกัน

3) ทรศนะทางสังคมี ทรศนะของแต่ละบุคคลในลักษณะรูปธรรม (concrete individualistic perspective) คือ ทรศนะกว่าคนทุกคนที่มีความสนใจส่วนตัวที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ให้บรรลุเป้าหมาย และความสนใจของคนต่างๆ อาจขัดแย้งกันได้ ดังนั้น ความถูกต้องจึงเป็นเรื่องสัมพันธ์ (relative) หรือแตกต่างกันไปได้ตามทรศนะแบบรูปธรรมของปัจเจกบุคคล

ระดับที่ 2 กฎเกณฑ์สังคมี (conventional level)

ชั้นที่ 3 การคาดหวังกับการสัมพันธ์ต่อกันและกันระหว่างบุคคล และการล้อยตามซึ่งกันและกันระหว่างบุคคล (mutual interpersonal expectations, relationships, and interpersonal conformity)

1) อะไรคือสิ่งที่ถูก สิ่งที่ถูก คือ การดำรงชีวิตตามความคาดหวังของบุคคลใกล้ชิดหรือตามความคาดหวังของผู้ที่มีต่อปัจเจกบุคคลในบทบาทต่าง ๆ เช่น ลูก พี่น้อง หรือเพื่อน เป็นต้น การเป็นคนดีเป็นสิ่งสำคัญและหมายถึงจะต้องมีเจตนาดี มีการสนใจผู้อื่น มีการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ดี เช่น มีความไว้วางใจ เชื่อใจ ความจงรักภักดี ความเคารพและความกตัญญูรู้คุณ

2) เหตุผลในการทำสิ่งที่ถูกต้อง คือ การต้องการเป็นคนดีในทรศนะของตนเองและทรศนะของผู้อื่น มีการคำนึงถึงความรู้สึกของผู้อื่น มีความเชื่อในการปฏิบัติต่อผู้อื่นเหมือนกับที่ต้องการให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อตน (belief in the golden rule) มีความต้องการที่จะรักษากฎเกณฑ์ต่าง ๆ และผู้มีอำนาจที่จะสนับสนุนการแสดงพฤติกรรมที่ดี

3) ทรศนะทางสังคมี มีทรศนะในการยอมรับความสัมพันธ์ระหว่างตนกับผู้อื่น ๆ ทรศนะในความรู้สึกร่วมกันของกลุ่มคน ข้อตกลงและความคาดหวังของกลุ่ม ซึ่งถือว่ามีความสำคัญมากกว่าความต้องการส่วนบุคคล มีการเชื่อมโยงทรศนะผ่านทางรูปธรรมของกฎเกณฑ์ การปฏิบัติต่อผู้อื่นเหมือนกับที่ต้องการให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อตน (concrete system and conscience) ซึ่งก็ถือเอาใจผู้อื่นมาใส่ใจตน บุคคลในขั้นนี้ยังไม่รู้จักใช้ทรศนะระบบสังคมีแบบแผ่ขยายได้

ชั้นที่ 4 ระบบสังคมีและมโนธรรม (social system and conscience)

1) อะไรคือสิ่งที่ถูกต้อง สิ่งที่ถูก คือ การทำตามหน้าที่ ที่บุคคลได้ตกลงกับผู้อื่นไว้ กฎหมายเป็นสิ่งที่จะต้องปฏิบัติตาม ยกเว้นในกรณีจำเป็นมากเมื่อการทำตามกฎหมายมาขัดกับหน้าที่ทางสังคมีที่ได้กำหนดไว้แน่นอนแล้ว นอกจากนี้ความถูกต้องก็ยังหมายถึงการช่วยเหลือสังคมี กลุ่มและสถาบัน

2) เหตุผลในการทำสิ่งที่ถูก คือ การจรรโลงในสถาบันดำเนินไปได้โดยส่วนรวม เพื่อหลีกเลี่ยงการแจกแยกในระบบ หรือเพื่อปฏิบัติตามพันธะซึ่งบุคคลกำหนดให้ตนเองโดยอาศัยกฎเกณฑ์มโนธรรมที่ตายตัว

3) ทรศนะทางสังคมี มีการแยกแยะทรศนะของสังคมีออกจากข้อตกลงระหว่างบุคคลหรือแรงจูงใจระหว่างบุคคล ยึดถือระบบที่ได้กำหนดบทบาทและกฎเกณฑ์ไว้แล้วและพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในฐานะเป็นผู้อยู่ในตำแหน่งต่าง ๆ ของระบบสังคมี

ระดับที่ 3 เหนือกฎเกณฑ์สังคมี หรือยึดหลัก (Post-conventional or principled level)

ชั้นที่ 5 สัญญาหรืออรรถประโยชน์ทางสังคมีและสิทธิส่วนบุคคล (Social contract or utility and individual rights)

1) อะไรคือสิ่งที่ถูก สิ่งที่ถูก คือ การตระหนักว่าผู้คนมีค่านิยมและความคิดเห็นที่แตกต่างกันและค่านิยมกับกฎเกณฑ์ส่วนมากเป็นสิ่งที่แตกต่างกันได้ สำหรับกลุ่มต่าง ๆ จะส่งเสริมกฎเกณฑ์ที่แตกต่างกันนี้โดยไม่ลำเอียง เพราะกฎเกณฑ์เหล่านี้เป็นสัญญาทางสังคม แต่ค่านิยมและสิทธิบางอย่างไม่อาจถือได้ว่าขาดความแน่นอนตายตัว เช่น ชีวิต และเสรีภาพ จะต้องเชิดชูไม่ว่าสังคมใดก็ตาม และไม่ว่าความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่จะเป็นอย่างไรก็ตาม

2) เหตุผลในการทำสิ่งที่ถูกต้อง คือ การมีความสำนึกในพันธะที่มีต่อกฎหมาย เพราะบุคคลได้มีสัญญาทางสังคมในการออกกฎหมายและปฏิบัติตามกฎหมายเพื่อความสงบสุขของสังคม เพื่อเป็นการปกป้องสิทธิของคนในสังคม การมีความรู้สึกร่วมกันกับสัญญาที่ทำด้วยความสมัครใจกับครอบครัว เพื่อ การไว้วางใจกัน และพันธะในการทำงาน มีความตระหนักว่ากฎหมายและหน้าที่จะต้องอยู่ในรากฐานของการศึกษาคำนวณอย่างมีเหตุผลในเชิงให้อรรถประโยชน์สูงสุดต่อคนหมู่มากที่สุด

3) ทรรศนะทางสังคม มีทรรศนะที่ไม่ถูกจำกัดโดยสังคม (prior – to – society perspective) ตระหนักในค่านิยมและสิทธิว่ามีความสำคัญมาก่อนจะเป็นข้อผูกพันหรือสัญญาทางสังคม มีการบูรณาการทรรศนะต่าง ๆ เข้าด้วยกันโดยกลไกที่เป็นทางด้านข้อตกลง สัญญาความเป็นปรนัยโดยไม่ลำเอียง และกระบวนการยุติธรรมพิจารณาทั้งทรรศนะทางจริยธรรมและกฎหมาย และตระหนักว่าบางครั้งอาจมีความขัดแย้งกันได้ จนเป็นการยากที่จะบูรณาการเข้าด้วยกันได้

ขั้นที่ 6 หลักการจริยธรรมสากล (universal ethical principles)

1) อะไรคือสิ่งที่ถูก สิ่งที่ถูก คือ การปฏิบัติตามหลักการจริยธรรมที่ตนได้เลือกสรรเอง กฎหมายหรือสัญญาทางสังคมบางอย่างเป็นสิ่งที่ถูกต้องเพราะเป็นไปในแนวเดียวกับหลักการอยู่แล้ว เมื่อใดมีกฎหมายเข้ามาละเมิดหลักการนี้ บุคคลจะปฏิบัติตามหลักของตน หลักการเหล่านี้คือหลักการสากลที่ว่าด้วยความยุติธรรม ซึ่งประกอบด้วยความเสมอภาคในสิทธิมนุษยชน และความเคารพในศักดิ์ศรีของมนุษย์ในฐานะปัจเจกบุคคล

2) เหตุผลในการทำสิ่งที่ถูกต้อง คือ มีความเชื่อในฐานะที่เป็นบุคคลที่มีเหตุผลว่าหลักการจริยธรรมสากลเป็นสิ่งที่ถูกต้อง และมีพันธะส่วนบุคคลที่จะปฏิบัติตามหลักดังกล่าว

3) ทรรศนะทางสังคม มีทรรศนะทางจริยธรรมที่ยึดถือว่าบุคคลเป็นจุดหมายปลายทาง(ends) และปฏิบัติต่อบุคคลเช่นนั้น โดยไม่นำบุคคลมาเป็นเครื่องมือ (means) ในการกระทำการใด ๆ ทั้งสิ้น

ลักษณะของขั้น (Characteristics of stages) โคลเบอร์ก เห็นว่ามนุษย์มีพัฒนาการ ในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นไปตามลำดับขั้น โดยคำว่าขั้นนี้มีความหมายและลักษณะที่เฉพาะในการเรียกของนักจิตวิทยากลุ่มพัฒนาการทางปัญญา (cognitive – developmental psychologists) โคลเบอร์ก (1980 : 21 – 26, อ้างถึงในธีระพร อุวรรณโณ, 2548 หน้า 547) ระบุว่า ขั้นมีลักษณะ 3 อย่าง คือ

1) ลำดับขั้นตายตัว (Invariant sequence) ลักษณะลำดับขั้นตายตัว หมายถึง พัฒนาการของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในสภาพแวดล้อมตามปกติโดยทั่วไปจะพัฒนาไปตามลำดับขั้นที่ตายตัวจากขั้นต่ำไปสู่ขั้นสูงไม่มีการข้ามขั้นหรือการลดขั้น เช่น มีพัฒนาการจากขั้น 1 ไปสู่ขั้น 2 หรือจาก

ขั้น 3 ไปสู่ขั้น 4 สภาพแวดล้อมทางสังคมอาจช่วยเร่ง ชะลอ หรือหยุดพัฒนาการได้แต่จะไม่ทำให้ลำดับขั้นของการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไป

2) โครงสร้างรวม (structured whole) *ลักษณะโครงสร้างรวม* หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นใดกับเรื่องใด เขาก็มีแนวโน้มจะให้เหตุผลขั้นนั้น ๆ กับเรื่องอื่นๆ ด้วย เช่น บุคคลที่ใช้เหตุผลขั้นที่ 3 กับเรื่องของโฮนส์ ก็มีแนวโน้มจะใช้เหตุผลขั้นที่ 3 กับเรื่องผู้ชายที่จะให้เงินพ่อหรือไม่ด้วย

3) การบูรณาการรวมหน่วยขั้นที่ต่ำกว่า (hierarchical integration) *ลักษณะการบูรณาการรวมหน่วยขั้นที่ต่ำกว่า* หมายถึง การที่บุคคลมีโครงสร้างในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมโดยมีการแยกแยะบูรณาการรวมหน่วย (differentiation and integration) โครงสร้างทางการใช้เหตุผล ฯ ขั้นที่ต่ำกว่าเข้ามารวมไว้ด้วย บุคคลที่ใช้เหตุผลในขั้นหนึ่ง ๆ สามารถเข้าใจการใช้เหตุผล ฯ ขั้นต่ำกว่าได้ แต่ในสถานการณ์โดยทั่วไปเขาก็มีแนวโน้มจะใช้เหตุผล ฯ ขั้นสูงสุดที่เขาเข้าใจ

แบบจริยธรรม (Moral type) หมายถึงแนวความคิดที่บุคคลใช้ประกอบกับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นต่าง ๆ โคลเบิร์ก แบ่งแบบจริยธรรมเป็น 3 แบบ คือ

1. แบบจริยธรรม A (moral type A) ที่ผู้ใช้แบบจริยธรรม A มีการใช้เหตุผลจากภายนอก (heteronomous reasoning) โดยตีความตามตัวอักษรในเรื่องของหน้าที่ตามบทบาทและกฎเกณฑ์ มีการใช้เหตุผลเป็นการเฉพาะกรณีมากกว่าจะใช้กับกรณีทั่วไปทั้งหมด มีลักษณะปกป้องกฎเกณฑ์ที่ตายตัวและผู้มีอำนาจมากกว่าปกป้องสิทธิสวัสดิการของบุคคล แบบจริยธรรม A นี้ คล้ายกับการใช้เหตุผลภายนอกของพือาเจต์ (Piaget 1932, อ้างถึงในอีระพร อูวรรณโณ, 2548 หน้า 548)

2. แบบจริยธรรม B (moral type B) ผู้ที่ใช้แบบจริยธรรม B มีการใช้เหตุผลด้วยวิจารณญาณของตนเอง (autonomous reasoning) ใช้เหตุผลตามแนวของผู้ที่รับผิดชอบต่อจริยธรรมของการกระทำของตน เหตุผลที่จะใช้ในสถานการณ์ที่คล้ายกันอย่างไม่มีเงื่อนไข และใช้อย่างเป็นสากลกับทุกคนรวมทั้งตัวเอง มีลักษณะปกป้องสิทธิและสวัสดิภาพของบุคคลมากกว่าการปกป้องกฎเกณฑ์ที่ตายตัวหรือผู้มีอำนาจ แบบจริยธรรม B นี้คล้ายกับการใช้เหตุผลด้วยวิจารณญาณของตนเองในทฤษฎีของพือาเจต์ (1932)

3. แบบจริยธรรม C (moral type C) ผู้ที่ใช้แบบจริยธรรม C มีการใช้เหตุผลเชิงสัมพัทธ์ (relativistic reasoning) โคลเบิร์ก (Candee and Kohlberg 1987 : 557) ระบุลักษณะสำคัญของแบบจริยธรรม C 6 ประการ คือ

1. ถือว่าค่านิยมทั้งหมดเป็นเรื่องสัมพัทธ์
2. ไม่สามารถตัดสินคนอื่นได้
3. ปฏิเสธหน้าที่ต่างๆ
4. พิจารณาว่าคำทางจริยธรรม เช่น “ควร” (should) ไม่มีความหมาย
5. ผลการตัดสินเชิงจริยธรรมอาจออกมาทางเห็นแก่ตัว
6. อาจใช้อารมณ์ในการตัดสินเชิงจริยธรรม

แม้ว่าแบบจริยธรรม C จะมีลักษณะถึง 6 ประการ แต่โคลเบิร์กก็ระบุว่าผู้ใดมีลักษณะเหล่านี้เพียง 2 ประการ ก็ถือว่ามีแบบจริยธรรม C

แบบจริยธรรมทั้ง 3 แบบนี้ อาจถูกนำไปใช้โดยผู้ที่ใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นใดก็ได้เช่น 1A 1B 5A หรือ 5B โคลเบิร์กพบว่าแบบจริยธรรม A มีการใช้กันมากที่สุด ขณะที่แบบจริยธรรม C มีการใช้กันน้อยที่สุด

โคลเบิร์กได้ปรับเปลี่ยนแนวความคิดเรื่องแบบจริยธรรมมาแล้วหลายครั้ง โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับแนวความคิดของพีอาเจต์ที่เสนอข้างต้นในแบบจริยธรรม A และ B ในครั้งนี้โคลเบิร์กจัดแนวความคิดทั้งหมดของพีอาเจต์เข้ากับแบบจริยธรรม A ขณะที่จัดแนวความคิดเรื่องความยุติธรรมของตนเข้ากับแบบจริยธรรม B แต่ในข้อเขียนที่นำมาเสนอในข้างต้นเขากลับแยกแนวความคิดของพีอาเจต์ให้อยู่ทั้งในแบบ A และ B

ทฤษฎีของพีอาเจต์ (Piaget's theory)

เปียเจต์ (1960, หน้า 357) นักจิตวิทยาพัฒนาการชาวสวิส ได้ศึกษาพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก พบว่า พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กมี 4 ขั้น คือ

1. ขั้นประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว (sensory-motor-period) เป็นระยะตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 2 ปี เด็กจะมีการรับรู้ทางประสาทสัมผัสอย่างง่าย ๆ ทำให้เกิดการพัฒนาการทางสติปัญญาและความนึกคิด เด็กจะมีโครงสร้างทางความคิดจากสิ่งที่พบเห็น จากสิ่งที่สัมผัส
2. ขั้นความคิดก่อนปฏิบัติการ (Preoperational period) เป็นช่วงอายุ 2-7 ปี เด็กจะเริ่มใช้ภาพแทนวัตถุและเหตุการณ์ สามารถเรียนแบบคนอื่นได้ และสามารถใช้อาสาติดต่อทางสังคมได้อย่างกว้างขวางและเริ่มพัฒนาความคิดเชิงตรรกศาสตร์ ความคิดส่วนใหญ่ยังต้องเกิดจากความรับรู้จากประสาทสัมผัส
3. ขั้นตอนการปฏิบัติด้วยรูปธรรม (Concrete – operational period) เป็นช่วงอายุ 7- 11 ปี ช่วงนี้เด็กจะมีความคิดเชิงตรรกศาสตร์ในสิ่งที่มองเห็นและจับต้องได้ และค้นหาความจริงเกี่ยวกับวัตถุและสิ่งแวดล้อมมาเป็นแบบแผน
4. ขั้นตอนการปฏิบัติด้วยนามธรรม (formal-operational period) เป็นช่วงอายุ 11 – 15 ปี พัฒนาการทางสติปัญญาและความคิดของเด็กเป็นขั้นสูงสุด สามารถคิดค้นหาเหตุผลนอกเหนือข้อมูลที่มีอยู่ได้ สามารถแก้ปัญหาด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์

Piaget (1960) พบว่า การตัดสินใจทางจริยธรรมมีส่วนสัมพันธ์กับหลักการพัฒนาทางสติปัญญา และการพัฒนาทางจริยธรรมจะเป็นไปตามลำดับขั้นต่อเนื่องกัน พัฒนาการทางจริยธรรมแบ่งออกเป็น 3 ขั้น คือ

1. ขั้นก่อนจริยธรรม (Egocentric) เริ่มแต่เกิดจนถึงอายุ 3 ขวบ ขั้นนี้เด็กจะถือตนเองเป็นใหญ่ ไม่เข้าใจคนอื่น เอาแต่ใจตนเอง ไม่รับรู้ในสภาพแวดล้อมและกฎเกณฑ์ใด ๆ ทั้งสิ้นเด็กจะเล่นรวมกันเป็นกลุ่มไม่ได้ เพราะถือความต้องการของตนเองเป็นใหญ่
2. ขั้นยึดคำสั่งหรือความจริงที่เห็นได้ชัด (Heteronomous morality) เริ่มแต่อายุ 4- 11 ปี เป็นระยะเริ่มพัฒนาจริยธรรม โดยจะยึดคำสั่งเป็นกฎเกณฑ์ เด็กจะยึดคำสั่งและทำตามผู้ใหญ่สั่งสอนโดยไม่มีข้อสงสัย เป็นระยะว่านอนสอนง่าย เด็กระยะนี้เป็นวัยประถมศึกษา จึงมักไม่มีปัญหาทางพฤติกรรม เป็นระยะปลูกฝังและพัฒนาจริยธรรมได้ง่าย ความสามารถในการตัดสินใจจริยธรรมในขั้นนี้มีดังนี้ คือ

2.1 มีจริยธรรมตามความจริง วัยนี้จะตัดสินใจการกระทำได้ด้วยเหตุผลที่เกิดขึ้น โดยพิจารณาจากความจริงที่ปรากฏโดยไม่คำนึงถึงความมุ่งหมายของการกระทำ

2.2 มีความเที่ยงธรรม วัยนี้จะถือว่าถ้ามีการกระทำผิดจะถูกลงโทษเสมอ เช่น เด็กขโมยของแล้วหลั่งน้ำหก เด็กก็จะคิดว่าการหลั่งน้ำหกเป็นเพราะขโมยของ ถ้าไม่ขโมยของก็จะไม่หลั่งน้ำหกเป็นต้น

2.3 ยอมรับการถูกลงโทษตามความคิด วัยนี้การยอมรับการลงโทษแบบทรมานตามปริมาณของความผิดที่ได้กระทำ เช่น เด็กทำห้องสกปรกก็ต้องถูกเขี่ยขนน้อย การได้รับการลงโทษตามปริมาณแห่งความเสียหาย ถ้าเสียหายมากก็ได้รับโทษมากตามไปด้วย

2.4 ขึ้นยึดหลักการแห่งตน (Autonomous) เริ่มแต่อายุ 11 ปีขึ้นไปการพัฒนาพฤติกรรมวัยนี้เป็นระยะค่อนข้างยาก เพราะเด็กจะใช้สติปัญญาหาเหตุผลเป็นระยะเพื่อแสวงหาค่านิยมของตนเอง เพื่อนำไปสู่การดำเนินชีวิตเมื่อเป็นผู้ใหญ่ เด็กจะใช้สติปัญญาในการตัดสินใจจริยธรรมต่าง ๆ เพื่อนเป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติ ความสามารถในการตัดสินใจจริยธรรมในขั้นนี้มีดังนี้คือ

2.5 มีจริยธรรมเชิงสัมพัทธ์ กล่าวคือ การตัดสินใจผิด จะต้องดูจากเจตนาหรือความมุ่งหมายของการกระทำ และผลที่เกิดขึ้น เช่น เด็กขโมยเงินเพื่อไปเที่ยวเตร่

2.6 มีความรับผิดชอบต่อการใช้ความผิด เด็กวัยนี้จะคิดว่าเมื่อกระทำผิดแล้ว ยังจะต้องมีผู้พบความผิดและจะต้องได้รับโทษเสมอ และพร้อมจะรับโทษแห่งความผิดนั้น เช่น เด็กไปขโมยของและหลั่งน้ำหก การหลั่งน้ำหกไม่ใช่การชดใช้ความผิด การชดใช้ความผิดจะต้องรับผิดชอบต่อผู้เป็นเจ้าของ ของสิ่งที่ยขโมยมา

2.7 ยอมรับการถูกลงโทษเพื่อทำให้ดีขึ้น วัยนี้มีความคิดว่าการกระทำผิดย่อมมีการถูกลงโทษ เพื่อนทำให้เกิดความถูกต้องต่อคนอื่น เช่น เด็กทำผิดจะต้องถูกลงโทษให้ลงหนักที่สนาม แต่ถ้าเด็กคนนี้เจ็บป่วยก็อาจถูกงดเว้นไม่ต้องตายหนักได้และการลงโทษจะทำให้เด็กคนนี้กระทำการได้ถูกต้องขึ้น

ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2538 หน้า 2-5) ได้ทำการศึกษาวิจัยถึงสาเหตุพฤติกรรมของคนดีและคนเก่ง โดยได้ทำการประมวลผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา สาเหตุของพฤติกรรมต่างๆ ของคนไทยทั้งเด็กและผู้ใหญ่ อายุตั้งแต่ 6- 60 ปี ว่าพฤติกรรมเหล่านั้น มีสาเหตุทางจิตใจอะไรบ้าง และได้นำมาประยุกต์เป็นทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมสำหรับคนไทยขึ้น โดยแบ่งต้นไม้อจริยธรรมออกเป็น 3 ส่วนดังนี้

1. ส่วนที่หนึ่ง ได้แก่ ดอกและผลไม้บนต้น ที่แสดงผลพฤติกรรมการทำงานดีละเว้นชั่วและพฤติกรรมการทำงานอย่างขยันขันแข็งเพื่อส่วนรวม ซึ่งล้วนแต่เป็พฤติกรรมของพลเมืองดีพฤติกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ

2. ส่วนที่สอง ได้แก่ ส่วนลำต้นของต้นไม้ แสดงถึงพฤติกรรมการทำงานอาชีพอย่างขยันขันแข็ง ซึ่งประกอบด้วยจิตลักษณะ 5 ด้าน คือ

2.1 เหตุผลเชิงจริยธรรม

2.2 มุ่งอนาคตและการควบคุมตนเอง

2.3 ความเชื่ออำนาจในตน

2.4 แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

2.5 ทักษะ ค่านิยมและค่านิยม

3. ส่วนที่สาม ได้แก่ รากของต้นไม้ ที่แสดงถึงพฤติกรรมการทำงานอาชีพอย่างยั่งยืนซึ่งประกอบด้วยจิตลักษณะ 3 ด้าน คือ

3.1 สติปัญญา

3.2 ประสบการณ์ทางสังคม

3.3 สุขภาพจิต

จิตลักษณะทั้งสามนี้อาจใช้เป็นสาเหตุของการพัฒนาจิตลักษณะ 5 ประการ ที่ลำต้นของต้นไม้ก็ได้ กล่าวคือ บุคคลจะต้องมีลักษณะพื้นฐานทางจิตใจ 3 ด้าน ในปริมาณที่สูงพอเหมาะกับอายุ จึงจะเป็นผู้ที่มีความพร้อมที่จะเป็นผู้พัฒนาจิตลักษณะทั้ง 5 ประการ ที่ลำต้นของต้นไม้ โดยมีจิตลักษณะทั้ง 5 นี้ จะพัฒนาไปเองโดยอัตโนมัติ ถ้าบุคคลที่มีความพร้อมทางจิตใจ 3 ด้านดังกล่าวและอยู่ในสภาพแวดล้อมทางบ้าน ทางโรงเรียนและทางสังคมที่เหมาะสม นอกจากนั้นบุคคลยังมีความพร้อมที่จะรับการพัฒนาจิตลักษณะบางประการทั้ง 5 ด้านนี้ โดยวิธีการอื่น ๆ ด้วยฉะนั้นจิตลักษณะพื้นฐาน 3 ประการ จึงเป็นสาเหตุของสาเหตุของพฤติกรรมของคนดีและของคนเก่งนั่นเอง นอกจากนี้จิตลักษณะพื้นฐาน 3 ประการที่รากนี้อาจเป็นสาเหตุร่วมกับจิตลักษณะ 5 ประการ ที่ลำต้น

ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมนี้ เกิดจากผลการวิจัยพฤติกรรมและจิตลักษณะของคนไทย โดยเมื่อสร้างขึ้นแล้วทฤษฎีนี้ได้ชี้แนะทางการตั้งสมมติฐานการวิจัยเพื่อหาหลักฐานใหม่ ๆ มาเพื่อเติมในทฤษฎีนี้อีก เช่น การวิจัยที่เกี่ยวกับจิตลักษณะพื้นฐาน 3 ประการ ที่สามารถจำแนกคนออกเป็น 4 ประเภท เหมือนบัวสี่เหล่า กับความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคล โดยพบว่าคนที่เป็นบัวเหนือน้ำเท่านั้น มีลักษณะพื้นฐาน 3 ด้านนี้ ในปริมาณสูงเหมาะสมกับอายุ เป็นผู้ที่จะสามารถรับการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมได้อย่างเหมาะสมกับอายุ ตามทฤษฎีของ Kohlberg

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ (2542) ได้ทำการศึกษาจริยธรรมของอาจารย์และนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายกรุงเทพมหานคร พบว่า การเรียงลำดับจริยธรรม 10 ด้าน ของอาจารย์และนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายมีความสัมพันธ์กัน ส่วนคะแนนจริยธรรมไม่มีความสัมพันธ์กันในทางบวก และอาจารย์มัธยมศึกษาตอนปลายเพศหญิงและเพศชายมีคะแนนจริยธรรมด้านความสามัคคี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยอาจารย์เพศหญิงมีคะแนนจริยธรรมสูงกว่าอาจารย์เพศชาย อาจารย์มัธยมศึกษาตอนปลายที่มีอายุและสถานภาพสมรสที่แตกต่างกัน มีคะแนนจริยธรรมรายด้านและคะแนนจริยธรรมรวมทุกด้านไม่แตกต่างกัน มีคะแนนจริยธรรมรายด้านและคะแนนจริยธรรมรวมทุกด้านไม่แตกต่างกัน และที่สังเกตประเภทรโรงเรียนต่างกันมีคะแนนจริยธรรมด้านความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต ความเคารพต่อกฎหมายบ้านเมือง ความยุติธรรม ความเสียสละ ความสามัคคี และคะแนนจริยธรรม รวมทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ทิพาพร ลิขิตกุล (2544) ได้ศึกษาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมกับการอารมณ์เชิงบวกของนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง พบว่า การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงมี

ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 40.0 อยู่ชั้นที่ 4 ตามทฤษฎีโคลเบอร์ก นักศึกษาที่ได้รับการอบรมต่างกัน มีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมมีความสัมพันธ์กับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยในทางบวกและมีความสัมพันธ์กับการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยในทางลบ ส่วนการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้อำนาจควบคุมและแบบให้คุ้มครองไม่มีความสัมพันธ์กับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

สูตรรัตน์ มนัสสกุล (2544) ได้ศึกษาการเปรียบเทียบจริยธรรมของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษาในกลุ่มมหาวิทยาลัยรัตนโกสินทร์ พบว่า นักศึกษาสาขาวิชาการศึกษาทุกชั้นปี ในกลุ่มมหาวิทยาลัยรัตนโกสินทร์มีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความรับผิดชอบ ด้านความซื่อสัตย์และด้านความมีระเบียบวินัยอยู่ในชั้นที่ 4 การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษาทุกชั้นปีมีความแตกต่างกันในด้านความซื่อสัตย์และด้านความมีระเบียบวินัย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษาทุกชั้นปีไม่แตกต่างกันในด้านความรับผิดชอบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สุทธิภรณ์ แหยมรักษา (2546) ได้ศึกษาความรับผิดชอบของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาเอกชน จังหวัดนครปฐม พบว่าพฤติกรรมความรับผิดชอบของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จังหวัดนครปฐม นักเรียนมีพฤติกรรมความรับผิดชอบโดยรวมและรอบด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก คือ ความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อสถาบัน ความรับผิดชอบต่อสังคม และความรับผิดชอบต่อการศึกษา เมื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมจำแนกตามเพศ พิจารณาโดยรวมและรายด้านทุกด้าน พบว่า นักเรียนหญิงนักเรียนชายมีพฤติกรรมความรับผิดชอบที่แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำแนกตามชั้นปีที่กำลังศึกษา พิจารณาโดยรวมพบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 มีพฤติกรรมความรับผิดชอบที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และจำแนกตามผลการเรียน พิจารณาโดยรวมและรายด้านทุกด้านพบว่า นักเรียนที่มีผลการเรียนเกรดเฉลี่ย 3.00-4.00 กับนักเรียนที่มีผลการเรียนเกรดเฉลี่ย 1.00-2.99 มีพฤติกรรมความรับผิดชอบที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ปัญญา ประดิษฐ์บุภา (2548) ได้ทำการศึกษาค่านิยมทางจริยธรรมของนักศึกษาครูชั้นปีที่ 2 (หลักสูตร 5 ปี) คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยจันเกษม พบว่า นักศึกษาครูชั้นปีที่ 2 (หลักสูตร 5 ปี) มีค่าเฉลี่ยของค่านิยมทางจริยธรรมเท่ากับ 1.7 ถือว่ามีค่านิยมทางจริยธรรมระดับปานกลาง ปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยสนับสนุน มีความสัมพันธ์กับค่านิยมทางจริยธรรม 5 ด้าน ของนักศึกษาครูชั้นปีที่ 2 (หลักสูตร 5 ปี) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 พบว่าด้านความเมตตา กรุณา มี 6 ปัจจัย ได้แก่ เพศ สาขาวิชา ลำดับการเกิด รายได้ของผู้อุปการะ อาชีพของบิดาและการศึกษาของบิดา ด้านความซื่อสัตย์สุจริตมี 5 ปัจจัย ได้แก่ เพศ สาขาวิชา ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนลำดับการเกิด และอาชีพของมารดา ด้านความขยันหมั่นเพียรมี 5 ปัจจัย ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สภาพครอบครัว ลำดับการเกิด และการศึกษาของมารดา ด้านความมีวินัยพบว่ามี 3 ปัจจัย ได้แก่ เพศ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และสภาพครอบครัว และด้านความอดทนอดกลั้นมี 8 ปัจจัย ได้แก่ ภูมิฐานะ สาขาวิชา สภาพครอบครัว ค่าใช้จ่ายส่วนตัวของนักศึกษา (ไม่รวมค่าที่พักอาศัย) การพักอาศัยกับบุคคล ผู้อุปการะ รายได้ของผู้อุปการะ และอาชีพของมารดา

สันถวิ นิยมทรัพย์ (2549) ได้ทำการศึกษาความเห็นด้านจริยธรรมของนักศึกษาคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร พบว่า นักศึกษามีจริยธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาทางด้านพบว่านักศึกษามีจริยธรรมรายในระดับมากด้านสัมมากรรมมันตะมากที่สุด รองลงมาคือ สัมมาทิฐิ สัมมาวายามะ สัมมาสังกัปปะ และสัมมาอาชีวะ นักศึกษาชายและหญิงมีจริยธรรมในระดับมากเหมือนกัน ได้แก่ ด้านสัมมาทิฐิ สัมมากรรมมันตะ สัมมาอาชีวะ และสัมมาวายามะ ในระดับปานกลางเหมือนกัน ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ จริยธรรมของนักศึกษาชายและหญิงที่อยู่ในระดับต่างกันคือ นักศึกษาหญิงอยู่ในระดับมาก นักศึกษาชายอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านสัมมาสังกัปปะ นักศึกษาชั้นปีที่ 1 2 3 และ 4 มีจริยธรรมในระดับมากเหมือนกัน ได้แก่ ด้านสัมมาทิฐิ สัมมากรรมมันตะและ สัมมาวายามะ จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางจริยธรรม จะเห็นได้ว่ามีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมของนักศึกษาทั้งหมด 8 ด้าน ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์สุจริต ความประหยัดอดออม ความอดทนอดกลั้น ความยุติธรรม ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบ และความเสียสละ

ธรรพร บุษปฤกษ์ (2551) ได้ศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของเยาวชนในสังคมไทย กรณีศึกษานักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร ศูนย์พระนครเหนือ พบว่า พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของเยาวชนไทย ของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร ศูนย์พระนครเหนือ มีพฤติกรรมจริยธรรมในแต่ละด้านและโดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับสูง คือ ด้านความรับผิดชอบ ด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความมีเหตุผล ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความกตัญญู กตเวทิตะ และด้านความเสียสละ เมื่อเปรียบเทียบแต่ละด้านพบว่า เพศหญิง มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมโดยรวมสูงกว่าเพศชาย เมื่อพิจารณารายด้านได้แก่ ด้านความมีเหตุผล ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความกตัญญู กตเวทิตะที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 อายุต่างกัน มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ด้านความรับผิดชอบ ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความกตัญญู กตเวทิตะที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ผู้ปกครองที่มีรายได้ต่างกัน ที่ด้านความมีระเบียบวินัย ในการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างอาจารย์ ผู้ปกครอง ประชาชนทั่วไป และนักศึกษามีความคิดเห็นสอดคล้องกัน ทั้ง 4 กลุ่มว่า พฤติกรรมทางจริยธรรมของเยาวชนไทยในสังคมไทยอยู่ในระดับที่ไม่ดี โดยระบุชัดเจนให้เห็นในด้านความรับผิดชอบ ซึ่งขัดแย้งกับกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร ศูนย์พระนครเหนือ ประเมินตัวเองว่า มีพฤติกรรมจริยธรรมในแต่ละด้านและโดยรวมทุกอย่างอยู่ในระดับสูง

บุญเรือน เต็มสารทรัพย์ (2552) ได้ศึกษา พฤติกรรมทางจริยธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง พบว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในภาพรวม 6 ด้าน อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านความรับผิดชอบ ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความสามัคคี ด้านความขยันหมั่นเพียร และด้านความยุติธรรม ส่วนรายด้านพบว่า เพศ คณะ ภูมิภาค รายได้ของครอบครัว และการประกอบอาชีพ ที่ต่างกัน มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในภาพรวมและรายด้านทุกด้าน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนอายุ พบว่ามีความแตกต่างกันเพียงด้านความยุติธรรมเท่านั้น ที่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สรุป จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยพบว่า งานวิจัยพฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่ทำการศึกษาระดับมัธยมศึกษา และระดับมหาวิทยาลัยโดยมีตัวแปรที่นำมาศึกษาส่วนใหญ่เป็นการศึกษาทางด้านเพศ สาขาวิชา ชั้นปีที่กำลังศึกษา สถานภาพของครอบครัว รายได้ของครอบครัว อาชีพของบิดามารดา